

SAVARANKIŠKOS LKP (LDDP) DALYVAVIMAS 1990 M. LIETUVOS SSR AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS IR 1992 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO RINKIMUOSE

DOC. DR. MINDAUGAS TAMOŠAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija
Vytautas Magnus University Education Academy
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas mindaugas.tamosaitis@vdu.lt

Santrauka

Straipsnyje, remiantis gausia šaltinių baze, išskirtinis dėmesys skiriamas savarankiškos Lietuvos komunistų partijos (LKP), kuri 1990 m. pabaigoje pasivadino Lietuvos demokratine darbo partija (LDDP), dalyvavimui Lietuvoje vykusiuose demokratiniuose rinkimuose 1990 m. į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą (LSSR AT) ir 1992 m. į Lietuvos Respublikos Seimą (LRS). Juose Lietuvos piliečiai balsavo skirtingai: pirmuose rinkimuose triuškinamą pergalę šventė Sąjūdis, o po dvejų metų – LDDP. Aiškinama, dėl kurių priežasčių šiuose rinkimuose skirtingai sekėsi savarankiškai LKP (LDDP) ir jos pagrindiniam konkurentui Sąjūdžiui. Daug dėmesio skiriama savarankiškos LKP ir jos lyderio Algirdo Brazausko požiūriui į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą (iki 1990 m. pradžioje vykusių parlamento rinkimų), partijos pertvarkai rengiantis 1992 m. šalies parlamento rinkimams, plačiau aptariamos LDDP sėkmės minėtuose rinkimuose priežastys. Pabaigoje aptariamos tyrimo metu gautos išvados.

Reikšminiai žodžiai: rinkimai; Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba (LSSR AT); Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba (LR AT); Lietuvos Respublikos Seimas (LRS); Konstitucija; Sąjūdis; savarankiška Lietuvos komunistų partija (LKP); Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP); Algirdas Brazauskas; Vytautas Landsbergis; Tėvynės sąjunga-Lietuvos konservatoriai (TS-LK).

Įvadas

Lietuvai išsivaduojant iš SSRS ir atkuriant nepriklausomybę, klojant valstybingumo pamatus, diegiant demokratinę santvarką, ypatingos svarbos įvykiais tapo 1990 m. surengti demokratiniai rinkimai į LSSR AT ir 1992 m. vykę rinkimai į LRS. Pirmuosius rinkimus laimėjus Sąjūdžiui, buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, atsilaikyta prieš nuolatinį SSRS vykdytą spaudimą, gautas tarptautinis valstybės pripažinimas, priimta daugybė įstatymų, kurie padėjo nepriklausomos Lietuvos valstybingumo pamatus. Po 1992 m. LRS rinkimų, kuriuose triumfavo LDDP, referendumo būdu priėmus demokratinę šalies Konstituciją, nepriklausomybės pradžioje pradėti darbai buvo tęsiami, o užsienio politikos srityje prioritetas išliko Lietuvos orientacija į Vakarų pasaulio ekonominę ir politinę integraciją. Ši procesą apvainikavo 2004 m. Lietuvos įstojimas į NATO ir Europos Sąjungą. Kad taip įvyktų, daug prisidėjo Lietuvos politinė vadovybė ir įvairios politinės jėgos, tarp jų – jau minėtas Sąjūdis (jo branduolio pagrindu 1993 m. pavasarį įsteigta partija – Tėvynės sąjunga-Lietuvos konservatoriai) ir savarankiška LKP, kuri 1990 m. pabaigoje pasivadino LDDP, 2001 m. susijungusi su Lietuvos socialdemokratų partija, ir LSDP.

Istoriografijoje tradiciškai daug dėmesio skiriama Sąjūdžio pergalei 1990 m. LSSR AT rinkimuose, aiškinamos šios politinės jėgos sėkmės priežastys¹, bendrais bruožais aptariama pačios rinkimų

¹ Pvz., *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. Kaunas, 1997; Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas, 2004; Lau-

kampanijos specifika, taip pat ir savarankiškos LKP pralaimėjimas. Tačiau nepakankamai išsamiai aptariama pastarosios politinės jėgos padėtis prieš rinkimus, jos lyderio A. Brazausko požiūris į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, šios partijos nesėkmės priežastys 1990 m. rinkimuose. Panaši padėtis ir dėl LDDP dalyvavimo 1992 m. Seimo rinkimuose – istoriografijoje paviršutiniškai aptiriamos šios partijos pergalės priežastys², nėra ištirta LDDP padėtis jai bandant atsigauti po nesėkmės 1990 m. rinkimuose, partijos vadovybės pastangos siekiant pasiruošti naujiems parlamento rinkimams.

Bandant užpildyti nurodytas istoriografijos spragas, nuspręsta parengti šią publikaciją. Straipsnio tikslas – ištirti savarankiškos LKP (LDDP) dalyvavimą 1990 m. LSSR AT ir 1992 m. LRS rinkimuose.

Tyrimas parengtas remiantis gausia šaltinių baze, iš jų reikėtų išskirti savarankiškos LKP, LDDP ir LSDP archyvą, saugomą LSDP centrinėje būstinėje, Vilniuje, Barbaros Radvilaitės gatvėje. Šią medžiagą papildo aprašomų įvykių atsiminimai, gausi to meto periodinė spauda, negausūs istorikų ir politologų tyrimai.

Rengiantis 1990 m. rinkimams į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Tarybą

Lietuvai vaduojantis iš SSRS itin svarbus buvo 1989 m. pabaigos – 1990 m. pradžios laikotarpis, kai apsispręsta siekti svarbiausio savo tikslo – nepriklausomybės. Rengiant dirvą šiam procesui Maskvoje ir Lietuvoje buvo priimta svarbių sprendimų. 1989 m. gruodžio pradžioje po pakartotinio svarstymo LSSR AT pagaliau priėmė naująją Lietuvos SSR Konstitucijos 6 straipsnio formuluotę, pagal kurią buvo sudarytos sąlygos Lietuvoje kurtis kitoms politinėms partijoms, o Lie-

rinavičius, Č.; Sirutavičius, V. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki kovo 11-osios*. Vilnius, 2008, t. XII, d. 1; Blažytė-Baužienė, D.; Tamošaitis, M., Truska, L. *Lietuvos Seimo istorija. XX–XXI a. pradžia*. Vilnius, 2009.

² Blažytė-Baužienė, D.; Tamošaitis, M.; Truska, L. *Lietuvos Seimo istorija. XX–XXI a. pradžia*. Vilnius, 2009, p. 338–345.

tuva buvo pirmoji sovietinė respublika, panaikinusi Komunistų partijos valdžios monopolį ir įtvirtinusi daugiapartiškumą kaip politinės sistemos pagrindą.

Vadinasi, 1989 m. gruodžio antroje pusėje Lietuvos politinėje pangsangėje atsiradusi savarankiška LKP buvo sulyginta su kitomis politinėmis partijomis ir savo išskirtinumą turėjo įrodyti numatytuose demokratiniuose rinkimuose į LSSR AT, prieš kuriuos ji turėjo stiprias startines pozicijas – nusistovėjusią struktūrą, finansavimą, nors kitos politinės jėgos to neturėjo. Taip pat buvo išlaikiusi savo pozicijas provincijose. Taigi savarankiškos LKP ir jos vadovo A. Brazausko laukė rinkimų kova, po kurios turėjo paaiškėti, ko vertas jis pats kaip lyderis ir neseniai nuo SSKP atskilusi savarankiška LKP. Nesėkmės atveju ši partija su savo lyderiu galėjo visai išnykti iš politinio šalies gyvenimo. Reikia pabrėžti, kad į laipsnišką daugiapartiškumo sistemos sukūrimą orientavosi ir Michailas Gorbačiovas su artimiausiais bendražygiais (Aleksandras Jakovlevas, Eduardas Ševardnadzė), tačiau jie veikė lėtai, o Lietuva kartu su Estija ir Latvija smarkiai lenkė sąjunginius procesus.

Beje, ruošiantis atkurti Lietuvos nepriklausomybę labai praverė 1989 m. gruodžio mėnesį SSSR antrojo liaudies deputatų suvažiavimo priimtas nutarimas, kuriuo Ribentropo–Molotovo paktas ir jo slaptieji protokolai buvo pasmerkti. Dar gegužės mėnesį juos pasmerkė LSSR AT, o rugpjūčio mėnesį šios institucijos sudaryta komisija padarė atitinkamas išvadas³. Senoji komunistų LSSR AT prieš rinkimus 1990 m. vasario 7 d. priėmė nutarimą „Dėl 1939 metų Vokietijos–TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo“⁴, kuriuo buvo pasmerkta 1940 m. SSRS įvykdyta Lietuvos okupacija ir aneksija. Nutarimas sustiprino teisinius Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo pamatus.

³ Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos komisijos 1939 metų Vokietijos–TSRS sutartims ir jų pasekmėms tirti išvados. *Tiesa*. 1989 rugpjūčio 22, Nr. 193, p. 1.

⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl 1939 metų Vokietijos–TSRS sutarčių ir jų pasekmių Lietuvai likvidavimo“. *Tiesa*. 1990 vasario 9, Nr. 33, p. 1.

Tokiame įvykių fone savarankiškai LKP ir Sąjūdžiui buvo nepaprastai svarbūs 1990 m. vasario pabaigoje numatyti rinkimai į LSSR AT. Po jų turėjo paaiškėti ne tik Lietuvos ateitis, bet ir minėtų politinių jėgų išsidėstymas šalies parlamente, apskritai tolesnės savarankiškos LKP perspektyvos. Jos galėjo būti labai menkos, Sąjūdžiui triuškinamai laimėjus rinkimus, kaip tai įvyko 1989 m. pavasarį, renkant atstovus į SSSR liaudies deputatų suvažiavimą.

Dėsninga, kad rinkimuose į LSSR AT savarankiška LKP ir Sąjūdis, kuris visuomenėje turėjo didelį populiarumą, dalyvavo kaip konkurentai. Tiesa, prieš rinkimus abiem pusėms teko apsispręsti, kaip pasielgti su tais komunistais, kurie vienu metu priklausė ir savarankiškai LKP, ir Sąjūdžiui (jame buvo įvairių partijų narių, bet daugiausia nepartinių ir komunistų⁵; tarkim, Klaipėdoje, Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio (LPS) taryboje iš 25 asmenų 11 buvo LKP nariai⁶). Todėl prieš rinkimus LPS Seime X sesijoje kilo karštų diskusijų dėl Sąjūdžio narių komunistų. Radikaliausiai nusiteikę sąjūdininkai, tarp jų LPS Vilniaus taryba, siūlė tokius narius eliminuoti iš būsimų LSSR AT rinkimų. Laikytasi nuomonės, kad dėl Sąjūdžio narių komunistų žmonės praranda orientaciją, nebepajėgia atskirti dviejų politinių jėgų. Tokios pozicijos šalininkams nerimą kėlė LKP lyderio A. Brazausko laviravimas, jo sutikimas būti LSSR AT prezidiumo pirmininku, kai ligi naujų LSSR AT rinkimų buvo likę vos porą mėnesių, taip pat ir nusikalstama LKP praeitis⁷. Pagrasinta net Sąjūdžio skilimu.

Po smarkios diskusijos nuspręsta padėties nekeisti ir Sąjūdžio lyderiams komunistams palikta galimybė dalyvauti būsimuose rinkimuose⁸, buvo vadovautasi priimta rezoliucija: „Sąjūdis buvo ir yra

⁵ Tamošiūnienė, R. Apklausa: Sąjūdis ir LKP. *Atgimimas*. 1990, Nr. 2, sausio 12–19, p. 4.

⁶ Plečkaitis, V. P. Su Sąjūdžiu – į laisvą, demokratinę Lietuvą. *Atgimimas*. 1990, Nr. 3, sausio 19–26, p. 6.

⁷ LPS Vilniaus tarybos pareiškimas. *Atgimimas*. 1990, Nr. 5, vasario 2–kovo 9, p. 2.

⁸ Ažubalis, A. Arklius bandyta keisti brastoje. *Atgimimas*. 1990, Nr. 2, sausio 12–17, p. 4.

politinė opozicija Lietuvos Komunistų partijai, tačiau gali telktis bendram pasipriešinimui išorinės grėsmės atveju.“ LPS Seimas laikėsi nuostatos, kad pritarš tiems LKP vadovybės veiksams, kurie „gali būti naudingi nepriklausomos demokratinės Lietuvos valstybės atkūrimui“. Tačiau Sąjūdžio Seimas pasisakė už tai, kad LKP įvertintų savo praeitį ir nurodytų nusikaltimus, atsiribotų nuo tų nusikaltimų bei jų vykdytojų, likviduotų savo senąsias struktūras ir atmetų buvusios veiklos metodus (Sąjūdžio vadovybei nepakako to, kad visai neseniai LKP XX suvažiavime buvo pasmerkti komunistų praeities nusikaltimai). Reikalauta, kad komunistai Sąjūdžio nariai aiškiai apibrėžtų savo nuostatą LPS platformos rinkimų taktikos ir būsimos parlamentinės bei partijos veiklos atžvilgiu⁹.

Sąjūdininkų komunistų šalinimui nepritarė ir Vytautas Landsbergis (išliko opozicijoje LKP, o kartu ir A. Brazauskui; sausio 10 d. spaudos konferencijoje LPS lyderis pareiškė, kad Lietuvos žmonės neįgaliojo Brazausko vesti derybas jų vardu Lietuvoje lankantis M. Gorbačioviui¹⁰). Jis pabrėžė, kad „mes daug kelio nuėjom kartu su savo draugais, kurie priklausė anai, blogesnei už dabartinę, Komunistų partijai, mes jų nevarėm iš Sąjūdžio ir nepriekaištavom jiems. Būtų keista, jeigu mes dabar pakeistume principinę poziciją.“¹¹

Taigi susidarė paradoksali situacija: demokratinuose rinkimuose rungėsi dvi politinės jėgos (LKP ir Sąjūdis), o kai kurie kandidatai tuo pačiu metu priklausė abiem konkuruojančioms jėgoms, t. y. sėdėjo ant dviejų kėdžių. Tai tik patvirtina, kad kai kurie pretendentai į LSSR AT dar nebuvo apsisprendę, kurią politinę jėgą pasirinkti, ar priklausydami abiem jėgoms tikėjosi savo veiksmis tarp jų mažinti priešišrumą, ypač išaugusį per rinkimų kampaniją. Tiesa, nuo Sąjūdžio įsikūrimo kai kurių asmenų „sėdėjimas ant dviejų kėdžių“ tuo

⁹ Senn, A. E. Gorbačiovas reklamuoja Lietuvą. *Akiračiai*. 1990, Nr. 2, p. 16.

¹⁰ *Ten pat.*

¹¹ LKP-LKP. V. Landsbergis: „Esu realistas“. Kalba, pasakyta LPS sesijoje. *Atgimimas*. 1990, Nr. 3, sausio 19–26, p. 6.

metu nebuvo laikomas nusikaltimu, o tai buvo greičiau privalumas ruošiant dirvą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui (užtektų prisiminti sėkmingą sąjūdininkų komunistų veiklą SSRS liaudies deputatų suvažiavime), švelninant Maskvos daromą spaudimą Lietuvai. Beje, Sąjūdyje veikė ne tik dalis komunistų (jame veikė socialdemokratų, demokratų ir kitų partijų narių, daug nepartinių). Todėl rinkimų metu su Sąjūdžio vėliava kandidatuojančioms asmenims jis atliko skėčio vaidmenį. Tokia marga Sąjūdžio narių sudėtis, kaip matysime, netolimoje ateityje prisidės prie jo susilpnėjimo, kas dar taip aiškiai nebuvo matyti 1990 m. pradžioje, šiai politinei jėgai rinkimų programoje viešai skelbiant savo svarbiausią tikslą: „parlamentiniu konstituciniu keliu panaikinti Lietuvos aneksiją ir paskelbti Lietuvos valstybės atkūrimo aktą“¹². Tiesa, kada taip bus padaryta, tiksliai nebuvo nurodyta. V. Landsbergio teigimu, po rinkimų, sudarius naują Lietuvos Vyriausybę, turėjo būti išrinkta speciali derybų su Maskva delegacija. Tada Sąjūdis įsivaizdavo du kelius į nepriklausomybę. „Galėjo vykti derybos, kuriose abi pusės sutartų dėl realinės datos tikrai nepriklausomybei. Kitas kelias būtų vienpusiškai paskelbti formalią nepriklausomybę, kartu kviečiant Maskvą ir visą pasaulį pripažinti ir paremti tokį žingsnį. Tai gali būti pavojingesnis, bet gal efektyvesnis žingsnis. Viskas priklausys nuo situacijos.“¹³ Taigi, užbėgant įvykiams už akių, reikia pasakyti, kad Sąjūdis iš anksto neplanavo kovo 11 d. skelbti Lietuvos Nepriklausomybės Akto. Ta tema vyko dideli ginčai ir įvairios nuomonės kirtosi iki paskutinės nakties. Kada skelbti nepriklausomybę – nusvėrė Sąjūdžio vadovybės telefoninis pokalbis su Lietuvos diplomatu JAV Stasiu Lozoraičiu Jaunesniu – Nepriklausomybę JAV iš karto pripažins.

¹² Sąjūdžio rinkiminė programa. *Atgimimas*. 1990, Nr. 5, vasario 2–9, p. 4.

¹³ Rinkimų išvakarės – Nepriklausomybės išvakarės. Taškų sudėjimas. Žurnalistas Marek Garziecki kalbina Sąjūdžio pirmininką prof. Vytautą Landsbergį. *Voruta*. 2016, Nr. 5, p. 4.

Savarankiškos LKP ir A. Brazausko požiūris į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą

Tačiau savarankiškos LKP (apie pusšimtis LKP XX suvažiavimo delegatų tapo LSSR AT deputatais) pozicija dėl Lietuvos nepriklausomybės nebuvo tokia konkreti kaip Sąjūdžio. Antra vertus, 1990 m. pradžioje LKP sekretorius Justas Vincas Paleckis, paprašytas istoriko Alfredo Eriko Senno išaiškinti LKP poziciją nepriklausomybės klausimu, asmenišką nuomonę tuo klausimu pateikė atsargiai: „Na matot, kiekvienas turi savo supratimą. Aš galvoju taip (mano asmeniška nuomonė), kad, be abejo, niekas neturi teisės ir negali apriboti nepriklausomybės. Man atrodo, kad Lietuva turi įgauti visišką nepriklausomybę. Kadangi dabar yra dvidešimto amžiaus pabaiga, integracijų ir sąjungų metas, galimas dalykas, kad po kiek laiko Lietuva, daugumos valia, pasirinks kažkokią sąjungą, arba pasirinks kažkokią konfederaciją. <...> O ateityje įmanomi įvairiausi variantai. Sakysim, Pabaltijo konfederacija – aišku, įmanoma, bet per maža rinka <...> Žodžiu, man atrodo, kad ta nepriklausomybė yra visiškas suverenitetas, pasakui pagal žmonių valią, pagal tautos valią, savarankiškas, kaip vyksta Vakarų Europoj, savanoriškas apribojimas to suverenitete kažkokios tai unijos, sąjungos, konfederacijos labui.“¹⁴ Iš J. V. Paleckio pateikto paaiškinimo matyti, kad savarankiška LKP, būdama už Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, ne visada viešojoje erdvėje šią savo poziciją mokėjo principingai išreikšti. Kartu šioje ilgoje citatoje galima įžvelgti globalizacijos procesų atspindį, užuominą į integraciją Vakarų Europoje – iš tiesų po 14 metų Lietuva savarankiškai atsisakė dalies nepriklausomybės ir tapo Europos Sąjungos nare. Taigi J. V. Paleckio žodžiai buvo pranašiški...

„Savarankiškai LKP pakenkė tai, kad nepriklausomybės siekis LKP XX suvažiavime nebuvo griežtai ir aiškiai įvardytas terminais, jis buvo apytikris ir neapibrėžtas“¹⁵. Krinta į akis tai, kad pats A. Bra-

¹⁴ Senn, A. E. Su „Akiračių“ vėliava. *Akiračiai*. 1990, Nr. 3, p. 16.

¹⁵ Gudaitis, R. Mūsų demokratijos klystkeliai. *Tiesa*. 1990 birželio 28, p. 2.

zauskas labai atsargiai aiškino Lietuvos nepriklausomybės perspektyvas. 1989 m. pradžioje LKP XVIII plenumo svarbiausiu uždaviniu jis laikė ekonominio savarankiškumo koncepcijos įgyvendinimą ir buvo už tai, kad suvereniteto „reikia siekti SSRS sudėtyje, harmoningai jį derinant su visos Sąjungos interesais“. A. Brazauskas tame pačiame LKP XVIII plenumo apie Sąjūdį ir nepriklausomybę kalbėjo: „Didelį aktyvumą parodė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Atsiradęs kaip neformalus visuomeninis judėjimas, jis daug prisidėjo prie kai kurių aktualių pertvarkos uždavinių sprendimo. Deja, kuo toliau, tuo labiau daugelis Sąjūdžio vadovų ir narių suka iš persitvarkymo rėmimo į visišką Lietuvos nepriklausomybės kelią. Remdami Respublikos išstojimo iš TSRS idėją, kurią aktyviausiai propaguoja antisocialistinė „Lietuvos laisvės lyga“, jie atsisako tų principų, kuriais remiantis ir kūrėsi Sąjūdis, stumia Lietuvą į pražūtį.“¹⁶

Panašiai samprotauta birželio 24 d. LKP Centro komiteto (CK) plenumo ir vėliau. A. Brazausko supratimu, yra du būdai siekiant Lietuvos valstybės nepriklausomybės arba suvereniteto: „Pirmas – vienu kirčiu mėginti perkirsti per pastaruosius metus susipainiojusį mūsų istorijos mazgą. Kitas – atrišti tą mazgą.“ LKP CK pirmasis sektorius buvo už antrąjį būdą, nors, jo žodžiais, „tuo keliu einant negalima žadėti, kad už pusmečio ar už metų būsim nuo visko nepriklausomi. Laiko ir pastangų tame sunkiame kelyje prireiktų daugiau. Bet galima tvirtai pasakyti, kad jis nebūtų lydimas tragiškų sukrėtimų ir konfliktų, kurių mūsų nedidelė tauta nebegali sau leisti.“ A. Brazauskas vėl ypač (tai nuolat pabrėždavo kone visus 1989 m.¹⁷) išskirtinį dėmesį skyrė Lietuvos ekonomikos savarankiškumui, jį išskeldavo aukščiau už politinę Lietuvos nepriklausomybę. LKP lyderio teigimu,

¹⁶ Iš LKP CK pirmojo sekretoriaus A. Brazausko pranešimo LKP XVII plenumo. *Gimtas kraštas*. 1989 kovo 2–7, Nr. 8, p. 2.

¹⁷ A. Brazauskas duodamas interviu Lietuvos radijui nuolat pabrėždavo ekonominį Lietuvos savarankiškumo klausimą (Brazauskas, A. *Interviu Lietuvos radijui. 1989 01 14–1989 11 24*. Vilnius, 1990).

„suverenitetas prasideda nuo ekonomikos. Su silpnais niekas nesiskaito. Kol Lietuvos ūkis nebus pajėgus pakankamai gaminti eksportui, neišsikovsky produkcijos pastovios paklausos pasaulinėje rinkoje, tol liks pavojus iš vienos priklausomybės patekti į kitą“¹⁸; „esame TSRS sudėtyje, suaugome su visa šalimi ekonominiai ir visais kitais ryšiais ir šiandien be sąjunginių žaliavų šaltinių ir rinkos negalime normaliai egzistuoti“¹⁹; „visų Respublikos blaiviai mąstančių žmonių pozicija aiški – Lietuva taip integruota į Sąjungos ekonomiką, turi tvirtus politinius, kultūrinius ir šiaip žmonių ryšius, kad juos nutraukti būtų prazūtinga. <...> Apie kokį išstojimą iš TSRS galima kalbėti, jeigu Respublikos pramonė beveik 100 procentų aprūpinta Sąjungos metalu, nafta, dujomis, medvilne, vilna ir chemikalais?“²⁰

Dėl ekonominio savarankiškumo A. Brazauskas nuolat jautė šalies centrinių ekonominių žinybų (SSRS Ministrų Taryba, Valstybinis plano komitetas) pasipriešinimą. Rugsjūčio 4 d. SSKP CK Politinio biuro komisijoje Maskvos poziciją dėl Baltijos šalių atspindėjo Vadimo Medvedevo tame pačiame posėdyje išsakyta pozicija: „Traukimasis žingsnis po žingsnio, begaliniai nuolaidžiavimai separatistinėms jėgoms – visa to padariniai gali būti apverktini. Respublikos suverenitetas – gerai, bet tik SSRS sudėtyje. Respublikos komunistų partija [tegu tampa] savarankiška, galima išplėsti jos teises ir kompetencijas, bet – TSKP kontekste. Ūkiskaita ir ekonominis savarankiškumas – tai iš tiesų realiai subrendusi problema, bet spręsti ją reikia negriaunant šalies ekonominių ryšių.“²¹ Kremlius bet kuria kaina siekė išsaugo-

¹⁸ Lietuvos komunistai ir dabartis. Iš Lietuvos KP CK pirmojo sekretoriaus Algirdo Brazausko pranešimo LKP plenumo birželio 24 d. *Gimtas is kraštas*. 1989 birželio 29–liepos 5, p. 2.

¹⁹ Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto pirmojo sekretoriaus Algirdo Brazausko kalba per Lietuvos radiją rugsjūčio 15 d. *Tiesa*. 1989 rugsjūčio 17, Nr. 189, p. 1.

²⁰ Kas vyksta Lietuvoje. Pokalbis su Lietuvos KP CK pirmuoju sekretoriumi Algirdu Brazausku. *Tiesa*. 1989 rugsėjo 17, Nr. 255, p. 2.

²¹ *Slapti Gorbačiovo archyvai*. Vilnius, 2012, p. 118–119.

ti SSRS, todėl priešinosi A. Brazausko pasiūlymams, o ką jau kalbėti apie dar radikalesnius Sąjūdžio reikalavimus.

Tai buvo viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl ir 1990 m. pradžioje A. Brazauskas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo klausimu buvo labai atsargus. Laikytasi savo ankstesnės pozicijos, kad tai daryti reikia laipsniškai, laikantis „žingsnis po žingsnio“ taktikos. Kada tiksliai tai turėtų įvykti, nepasakyta. Be to, A. Brazausko nuomonė dėl nepriklausomybės įvairavo. Antai, LKP XX suvažiavime spaudos konferencijoje žurnalistams apie Lietuvos perspektyvą jis kalbėjo taip: „Kol kas įsivaizduojame Lietuvą laisvą laisvų valstybių sąjungoje. Nė vienas suvažiavime kalbėjusiųjų oratorių nepasiūlė išeiti iš TSRS.“²²

1990 m. savarankiškos LKP rinkimų programoje nors ir buvo pasakyta, kad „laisva, teisinė, demokratinė, humanistinio socializmo valstybė, besiremianti tautinėmis vertybėmis, – toks daugumos Lietuvos žmonių idealas ir LKP veiklos svarbiausias tikslas“, toliau nurodyta: „Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas turi tam tikrus etapus. Jau dabar siekiame suvereniteto, lygiateisiškumo ir savitarpiskai naudingo bendradarbiavimo tiek su centru, tiek su kitomis respublikomis derybų keliu, sutarčių pagrindu.“ Tarp kelių išvardytų „dabartinės Lietuvos valstybės atkūrimo etapų“ kaip būtinybė išskirta nuostata: „siekti lietuvių tautos apsisprendimo teisės realizavimo atstatant istorinį teisingumą“²³. Tuo pačiu metu A. Brazauskas, susitikęs su rinkėjais Kaišiadorių apygardoje, pareiškė, kad „eidami į Lietuvos nepriklausomybę, pirmiausia turime galvoti apie stiprios ekonomikos sukūrimą“²⁴.

Apskritai, A. Brazausko supratimu, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas „galėjo atsirasti tik arba po bendro Sąjungos reformavi-

²² Bruzgelevičius, K. „Esame per maži, kad galėtume skaldytis“. Reportažas iš A. Brazausko spaudos konferencijos LKP XX suvažiavime akredituotiems žurnalistams. *Tiesa*. 1989 gruodžio 23, Nr. 254, p. 2.

²³ LKP Centro Komitetas. Mūsų tikslai ir darbai. Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto žodis rinkėjams. *Tiesa*. 1990 sausio 24, Nr. 19, p. 1.

²⁴ Algirdas Brazauskas: Mano pozicija – sakyti žmonėms tiesą. *Tiesa*. 1992 vasario 2, Nr. 27, p. 1.

mosi (iširimo), ar po kokių nors M. Gorbačiovo sprendimų, arba galų gale dėl Sąjūdžio veiklos, todėl LKP toje srityje galėjo nieko arba beveik nieko nedaryti²⁵.

Tai buvo nepriimtina daliai Lietuvos gyventojų, kuriems, išgyvenant tautinio atgimimo euforiją, iš šalies stebint galėjo susidaryti įspūdis, kad rinkimų į LSSR AT metu Sąjūdžio pagrindiniai konkurentai neturi tvirtos nuomonės dėl Lietuvos ateities. Kitaip vertintas Sąjūdis, jo nuostatos dėl Lietuvos valstybingumo buvo aiškios ar daugumai gyventojų dėl šalies nepriklausomybės tuo metu priimtinos.

LKP padėtį sunkino ir tai, kad po partijos apsisvalymo LKP XX suvažiavime, praėjus labai trumpam laiko tarpui, nesugebėta deramai sucementuoti šios politinės jėgos. Sąlyginai partiją buvo galima suskirstyti į tris grupes: a) nuosaikieji reformkomunistai (A. Brazauskas, J. Paleckis, Kęstutis Glaveckas ir kt.); b) Sąjūdžio komunistai (Romas Gudaitis, Bronislovas Genzelis, Romualdas Ozolas ir kt.); c) „užnugariniai“ LKP nariai – seni aparato nariai, įmonių vadovai, laiku suspėję išokti į traukinį ir šiuo metu einą į rinkimus, užsiglaudę už A. Brazausko plačių pečių, reformkomunistų aureolės nušviesti²⁶. Tokia marga partijos sudėtis ir pats priklausymas LKP buvo svarus A. Brazausko priešininkų koziris.

Rinkimų rezultatai ir savarankiškos LKP pralaimėjimo juose priežastys

1990 m. vasario 24 d. – kovo 4, 7, 8, 10 d. vykusius rinkimus į LSSR AT triuškinamai laimėjo Sąjūdis. LPS iškelti ir paremti atstovai gavo net 96 vietas (jau pirmame etape laimėjo Sąjūdis, gavęs 72 iš 141 vietų LSSR AT²⁷). Išrinktų deputatų partinė sudėtis atrodė taip: 70 neparti-

²⁵ Laurinavičius, Č.; Sirutavičius, V. *Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo“ iki kovo 11-osios*. Vilnius, 2008, t. XII, d. 1, p. 480.

²⁶ Ažubalis, A. Sąjūdis... LKP... rinkimai... *Atgimimas*. 1990, Nr. 7, vasario 14–21, p. 3.

²⁷ A. G. Kelio rinkimasis: pirmasis turas. *Atgimimas*. 1990, Nr. 9, vasario 28–kovo 7, p. 1.

nių, 63 deputatai – įvairių partijų nariai, tarp jų 40 LKP narių (nemaža jų dalis priklausė ir Sąjūdžiui), 9 – Lietuvos socialdemokratų partijos, 5 – SSKP nariai, 4 – Lietuvos žaliųjų partijos, 3 – Lietuvos demokratų partijos ir 2 – Lietuvos krikščionių demokratų partijos nariai. Didelis LPS populiarumas visuomenėje, užimta pozicija dėl Lietuvos nepriklausomybės, rinkėjų nusivylimas LKP, senesne santvarka buvo svarbiausios priežastys, leidusios Sąjūdžiui triuškinamai laimėti. Kartu Sąjūdžio pergalė, pasak R. Ozolo, tai buvo ir A. Brazausko [pirmiausia jo vadovaujamos partijos, kuri surinko gerokai mažiau mandatų, nei tikėtasi²⁸ – *M. T. pastaba*] „kapituliacija“. R. Ozolo dienoraštyje apibūdinta sudėtinga tuometinė Brazausko padėtis: „Ketvirtadienio rytą buvo mūsų senosios (naujoji buvo sudaryta naujųjų deputatų) Nepriklausomybės komisijos posėdis. Brazausko tokio dar nebuvau matęs – ir nuvargęs, ir suirzęs. <...> Iš Brazausko dabar nieko nebus, gerai, kad jis pasitraukia. kažkas man sakė: jis tikrai tragiška figūra – ėjęs į susinaikinimą, tačiau tikėjęsis išlikti. Iš tiesų, jis tikėjosi išlikti. Brazauskas ir dabar yra išlikęs.“²⁹

Tolesnis jo ir partijos likimas šalies politiniame gyvenime turėjo priklausyti nuo to, kaip seksis dirbti pirmiausia LR AT (LSSR AT 1990 m. buvo pavadinta LR AT), bendrauti su kitomis politinėmis jėgomis. Svarbiausia, kad iš karto po rinkimų A. Brazauskas neteko Lietuvoje turėto asmens Nr. 1 statuso, nors ir išliko populiarus politikas, jis tapo eiliniu parlamentaru. Diktatūrinėse valstybėse tai buvo neįsivaizduojama, demokratijos sąlygomis reguliari valdžių kaita buvo įprastas dalykas. Rinkėjų pareikšta pozicija lėmė, kad dabar reikėjo „nusileisti“ ant žemės, nors ir išlaikius savo rankose partijos vadovavimą. Tai buvo nauja patirtis A. Brazausko politinėje biografijoje. Jam, kaip politikui, daug prisidėjusiam prie Lietuvos laisvėjimo

²⁸ Nauja partijos situacija naujoje Lietuvoje. LKP Centro Komiteto pirmojo sekretoriaus Algirdo Brazausko pranešimas. *Tiesa*. 1990 kovo 28, Nr. 72, p. 2.

²⁹ Ozolas, R. *Žvaigždės blėsta auštant. Sugyvenimai, arba 1987–1990 metų dienoraščių puslapiai*. Vilnius, 2007, p. 549–550, 555.

proceso, toks naujas amplua turėjo būti didelis smūgis. Panašiai atsitiko ir jo partijai, pakitusiomis sąlygomis jai taip pat reikėjo išmokti dirbti naujais pagrindais, sugebėti iš naujo užsitarnauti piliečių pasitikėjimą. O tam, kad padėtis pagerėtų, nereikėjo kartoti per rinkimus padarytų klaidų. A. Brazausko nuomone, rinkimų rezultatams įtakos turėjo šios pagrindinės klaidos: per ilgai džiaugtasi LKP XX suvažiavimo nutarimais ir niekaip negalėta išitraukti į rimtą politinį darbą, nes „visuomenės pakilimas, išaugęs komunistų autoritetas paskatino ir kitas politines jėgas susitelkti, suaktyvėti, nukreipti kritikos ugnį prieš Lietuvos Komunistų partiją“; aiškinantis santykius su SSKP, buvo atidėliojamas partijos vidaus klausimų sprendimas; „komunistų apsisprendimo metu nemaža dalis visai pasitraukė iš aktyvaus politinio gyvenimo“ (manyta, kad tą procesą buvo galima sušvelninti, jeigu partiniai komitetai būtų aktyviau veikę); „toli gražu ne visi taip energingai ir karštai rinkti Centro Komiteto nariai dabar aktyviai dirba, rodo iniciatyvą“³⁰. Be to, rinkimų rezultatams didelę įtaką padarė LKP jau aprašytas „savitas“ požiūris į nepriklausomybės atkūrimą, gyventojų siekis bet kuria kaina išsivaduoti iš komunistų valdymo (žodis „komunizmas“ daliai gyventojų buvo kaip koks siaubas, nes priminė skaudžius savo paties ar artimųjų išgyvenimus stalinizmo ir vėlesniais laikais), pernelyg didelis vilčių dėjimas į savo partijos lyderį, gerokai efektyvesnis Sąjūdžio rinkimų kampanijos organizavimas („rinkiminę kampaniją mes organizavome kaip ir praėjusiais metais, itin blogai“³¹), jo lyderių pozicija dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

³⁰ Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto IV plenumas. Nauja partijos situacija naujoje Lietuvoje. LKP Centro Komiteto pirmojo sekretoriaus Algirdo Brazausko pranešimas. *Tiesa*. 1990 kovo 28, Nr. 72, p. 2.

³¹ LKP CK nario Algirdo Griciaus pranešimas „Rinkimų rezultatai ir partijos politinės veiklos aspektai“. LKP CK 1990 m. kovo 26 d. plenumo protokolas Nr. 4, l. 28. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

Savarankiškos LKP virtimas LDDP ir jos sunkumai

Pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuvoje susiklostė paradoksali situacija: A. Brazauskas buvo vienas populiariausių šalies politikų, o jo vadovaujamos savarankiškos LKP reitingai buvo ganėtinai žemi. Toks visuomenės požiūris tik patvirtino teiginį, kad jai pirmiausia svarbu asmenybė, o ne partija. Šiuo atveju A. Brazauskas, o ne savarankiška LKP, kurios gretos žaibiškai mažėjo. Į atsikyrusių nuo SSKP partiją persiregistravo tik kas penktas, o nepriklausomybės pradžioje dėl įvairių priežasčių partiją paliko nemažai intelektualų pajėgų (nepriklausomybės pradžioje jos gretas paliko ir kai kurie aktyviai Sąjūdyje veikę komunistai, tarp jų – R. Ozolas, Kazimiera Prunskienė). „Kiti tiesiog pasitraukė iš politikos, jausdami tam tikrą diskomfortą dėl komunistinės praeities arba nematydami realios naudos sau. Dar kiti – tiesiog bijojo persekiojimų ir susidorojimų.“³² Taigi partija, praradusi vadovaujančią poziciją, nepriklausomybės pradžioje buvo „aiškiai pasimetusi“, „pakrikusi“, „iš visų pusių puolama“³³.

Papūtus naujiems vėjams daliai partijos Centro ir teritorinių komitetų narių stigo konstruktyvios politinės iniciatyvos, išliko pasyvios ir vietinės partinės organizacijos³⁴. Ne vienas jos narys pripažino, kad partija „žūsta“ (LKP CK narys Justinas Karosas), po LKP XX suvažiavimo partijos „veikla sustabarėjo“, merdėjo (LKP CK narys A. Žebriūnas)³⁵, „visiškai pašlijo drausmė“, daugelis komunistų nežinojo, kokiai pirminei organizacijai priklausė (komunistas, liaudies

³² Bernatonis, J. *Socialdemokratija: žvalgantis naujų kelių*. Vilnius, 2015, p. 13–14.

³³ LKP CK nario Justino Karoso pranešimas „Konkrečius veiksmus diktuoja konkrečios aplinkybės“. LKP CK 1990 m. kovo 26 d. plenumo protokolai Nr. 4, l. 9. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

³⁴ LKP CK V plenumo tezės. LKP CK biuro 1990 birželio 9 d. protokolai Nr. 14, l. 4. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

³⁵ LKP CK nario, Lietuvos kino studijos režisieriaus A. Žebriūno pasisakymas. LKP CK 1990 m. kovo 26 d. plenumo protokolai Nr. 4, l. 51. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

rašytojas Jonas Avyžius)³⁶. Net tarp pačių savarankiškos LKP narių atsirado tokių, kurie siūlė partijai susiskaldyti, pasiduoti, kad ant LKP griuvėsių atsistotų kitos partijos.

Realybė buvo tokia, kad LKP XX suvažiavimas, nors ir priėmė esminius savarankiškos LKP dokumentus, pabrėžė partijos norą keistis, virsti demokratine partija, tačiau tai padaryti akimirksniu tiesiog buvo neįmanoma. Nereikia pamiršti, kad nemažą savarankiškos LKP dalį sudarė kelis dešimtmečius Komunistų partijai priklausę asmenys, kuriems pakitusiomis sąlygomis buvo sudėtinga persiorientuoti, iš pagrindų atsinaujinti, pradėti naujai mąstyti. Tai pirmiausia pasakytina apie vyresnio amžiaus šios partijos narius. Atsižvelgus į tai, galima suprasti, kodėl Lietuvos gyventojai, ypač nukentėję nuo LKP valdžios, savarankiškos LKP politiniai oponentai jautė didelį įtarumą ir nepasitikėjimą A. Brazausko vadovaujama partija.

Sudėtingą padėtį partijoje gerai suvokė A. Brazauskas. 1990 m. rugsėjo pabaigoje LKP CK plenumo partijos lyderis pripažino: „Mūsų partija – istorinio pasirinkimo kryžkelėje. Kelias, kuriuo mes pasuksime, atsilies mūsu ateičiai ir vaidmeniui, kuriant demokratinę, nepriklausomą, ekonomiškai tvirtą Lietuvą.“³⁷ Panašiai samprotavo ir LKP CK sekretorius Vladimiras Beriozovas, jis pripažino, kad „partija po XX suvažiavimo pateko į savotišką depresijos būseną. Kai kur pasireiškė išgąstis, sąmyšis, taip pat mažėjantis LKP narių skaičius iškėlė būtinybę radikaliai pertvarkyti partijos taktiką, skatinančią sparčiau įgyvendinti strateginius tikslus.“³⁸ O Č. Juršėnas apgailestavo, kad po LKP XX suvažiavimo, partijai turint kaip niekad intelek-

³⁶ Liaudies rašytojo Jono Avyžiaus pasisakymas. LKP CK 1990 m. kovo 26 d. plenumo protokolas Nr. 4, l. 42. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

³⁷ LKP CK 1990 m. rugsėjo 29 d. plenumo protokolas Nr. 6, l. 3. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

³⁸ Lietuvos komunistų partijos neeilinio – Lietuvos demokratinės darbo partijos suvažiavimo, įvykusio 1990 metų gruodžio 8–9 d., protokolas. *LYA LKP dokumentų skyrius*, f. 17633, ap. 1, b. 1, l. 44.

tualų CK, nebuvo parodyta intelektualiai, ypač veiksminga veikla³⁹. Be to, kaip minėta, dalį partijos narių toliau slėgė išlikęs senas jos pavadinimas, nes valdžioje esantys dešinieji nuolat viešojoje erdvėje brukte brukto mintį, kad komunistai yra didelis Lietuvos blogis, su kuriuo reikia kovoti⁴⁰.

Siekiant išeiti iš susidariusios padėties pirmiausia reikėjo, kad partija išliktų. To primygtinai siekė A. Brazauskas, dar 1990 m. vasarą partijos vadovybės akivaizdoje jis ryžtingai pareiškęs: „Prašom, kurkit ir darykit naujas partijas, bet savęs laidoti, aš, kaip pirmasis partijos sekretorius, nesiruošiu. Manau, ir dauguma Centro Komiteto narių taip pat savęs nelaidos. Mes turime gyventi, turime egzistuoti ir taip bus.“⁴¹

Pakitusių sąlygomis tik partijos reorganizavimas į tikrąją to žodžio prasme demokratinę („mūsų tikslas – tapti naujoviška arba įprastinei demokratinė visuomenei normalia partija“⁴²) politinę jėgą galėjo iš pagrindų pakeisti valdžios monopolį praradusią LKP, o kartu išgelbėti nuo visiško jos išnykimo iš šalies politinio gyvenimo. Todėl jos vadovybei su A. Brazausku priešakyje po pralaimėtų parlamento rinkimų reikėjo skubiai imtis kardinalių priemonių – LKP pertvarkyti į socialdemokratinės krypties politinę partiją tiek savo veiklos turiniu, tiek ir organizacine struktūra. Reikėjo tobulinti Centro komiteto, jo padalinių ir teritorinių bei pirminių organizacijų tarpusavio ryšius; baigti tobulinti partijos veiksmų programą, laipsniškai transformuoti savarankišką LKP į parlamentinio tipo partiją, taikyti naujas partijos organizavimo formas ir metodus, kurie būdin-

³⁹ *Ten pat*, l. 117.

⁴⁰ Išsamiau žr.: Grybkaukas, S.; Tamošaitis, M. Žmogus, jungęs epochas. *Algirdo Brazausko politinė biografija*. Vilnius, 2018.

⁴¹ LKP CK 1990 m. birželio 16 plenumo protokolas Nr. 5, l. 70–71. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

⁴² LKP CK nario Andriaus Meškausko pranešimas „Mūsų tikslas – demokratija, socialinis gynimas, pažanga“. LKP CK 1990 m. kovo 26 d. plenumo protokolas Nr. 4, l. 17. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

gi parlamentinėms partijoms. Tai buvo ne taip paprasta padaryti, nes kelis dešimtmečius partija, turėdama valdžios monopolį, veikė išskirtinėmis sąlygomis.

Realiai partijos būklė turėjo paaiškėti 1990 m. gruodžio 8–9 d. Vilniuje Vidaus reikalų ministerijos Kultūros ir sporto rūmuose sušaukta neeiliniame savarankiškos LKP suvažiavime (jame dalyvavo 546 delegatai⁴³). Pagrindinis jo tikslas – apsispręsti dėl partijos pavadinimo, dėl kurio būta įvairių nuomonių dar prieš suvažiavimą. Požiūriai išsiskyrė ir minėtame renginyje. Dalis delegatų (12 proc.) pasisakė už tai, kad būtų paliktas senas partijos pavadinimas. Vienas jų – tuometinis Vyriausybės ryšių su AT ir informacijos atstovas, būsimasis Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas. Jis sakėsi, kad, kaip ir kiti vyresni žmonės, yra emociškai susijęs su šia partija, su jos žmonėmis, jos veikėjais, ir pats nesijautė nusikaltęs lietuvių tautai, „vien tik dėlto, kad kažkas puola šitą partiją, ir aš turiu bėgti į krūmus ir kuo greičiau atsakyti šito vardo“. Č. Juršėno supratimu, ir padėjęs partinį bilietą, jis nepasikeisias: „Vis tiek jūs mane kalsit prie gėdos stulpo, tai geriau aš būsiu nuoseklus ir liksiu koks esu.“ Tačiau jis pažadėjo likti partijoje, jei bus pakeistas jos pavadinimas, o kartu priklausyti tos partijos LKP frakcijai, jeigu ji bus įkurta⁴⁴.

A. Brazauskas, pabrėžęs, kad esmė – partijos kokybė⁴⁵, ir nurodęs, jog „svarbiausia, koks bus partijos vaidmuo įtvirtinant demokratiją, atkuriant realų ir tvirtą valstybingumą“⁴⁶, pasisakė už tai, kad savarankiška LKP turėtų savo naują pavadinimą – Lietuvos demokratinė darbo partija (LDDP). A. Brazausko nuomone, vien dėl partijos pavadinimo ji praranda populiarumą, iš jos išstoja partijos nariai. Jo teigimu, partija esanti kryžkelėje, todėl negalima stovėti ir laukti, „kol

⁴³ Lietuvos komunistų partijos neeilinio Lietuvos – demokratinės darbo partijos suvažiavimo, įvykusio 1990 metų gruodžio 8–9 d., protokolais. *LYA LKP dokumentų skyrius*, f. 17633, ap. 1, b. 1, l. 67.

⁴⁴ *Ten pat*, l. 117.

⁴⁵ *Ten pat*, l. 28.

⁴⁶ *Ten pat*, l. 14, 28.

mes būsime partijos sumažėjimo liudininkai“. Įvairiais duomenimis, 1989 m. pabaigoje atsiskiriant nuo SSKP, iš 200 tūkst. savarankiškoje LKP liko apie 55 tūkst., o po metų, keičiant savarankiškos LKP pavadinimą į LDDP, ji turėjo apie 30 tūkst. narių⁴⁷.

Toks staigus partijos gretų mažėjimas savarankiškos LKP vadybė, taip pat ir A. Brazauską, vertė sunerimti ir padaryti taktinį manevrą keičiant partijos pavadinimą. Naujas partijos pavadinimas nebuvo originalus, o nusižiūrėtas iš Latvijos, kurioje tuo metu veikė Latvijos demokratinė darbo partija. A. Brazauskas buvo už naują partijos pavadinimą, todėl suvažiavimo pabaigoje ragino pakeisti LKP pavadinimą, t. y. ją vadinti LDDP. A. Brazausko įsitikinimu, LDDP turėjo išlaikyti savarankiškos LKP juridinį tęstinumą (turtą, finansus, visas kitas teises kaip juridinio asmens ir visuomeninės politinės organizacijos)⁴⁸. Vadinasi, LDDP, vertinant pagal išlaikytą statusą, partijos narius (tie patys savarankiškos LKP nariai automatiškai tapo LDDP nariais), nebuvo nauja partija, kaip dažnai mėgdavo pabrėžti jai priklausę asmenys, bet savarankiška LKP tiesiog buvo reorganizuota į LDDP. Už naują partijos pavadinimą – LDDP balsavo 432 delegatai, už seną partijos pavadinimą – LKP – 76 delegatai; susilaikė 4 delegatai⁴⁹.

Už naują partijos pavadinimą agitavęs A. Brazauskas suvažiavime buvo išrinktas LDDP pirmininku (kitų kandidatų į šias pareigas nebuvo pasiūlyta). Renkant partijos pirmininką, slaptame balsavime dalyvavo 524 delegatai, atidarius balsadėžes, visi balsavimo biuleteniai pripažinti galiojančiais. Suskaičiavus balsus, nustatyta: už

⁴⁷ Lukošaitis, A. Modernios partinės sistemos formavimosi etapai Lietuvoje. *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. Kaunas, 1997, p. 102.

⁴⁸ Lietuvos komunistų partijos neeilinio Lietuvos – demokratinės darbo partijos suvažiavimo, įvykusio 1990 metų gruodžio 8–9 d., protokolai. *LYA LKP dokumentų skyrius*, f. 17633, ap. 1, b. 1, l. 130.

⁴⁹ Lietuvos komunistų partijos neeilinio suvažiavimo slaptos balsavimo balsų skaičiavimo komisijos 1990 metų gruodžio 8 d. posėdžio protokolai Nr. 2. *LYA LKP dokumentų skyrius*, f. 17633, ap. 1, b. 1, l. 137.

A. Brazausko kandidatūrą balsavo 518 delegatų, prieš 6 delegatai⁵⁰.

Suvažiavimas dar kartą parodė, kad buvusi LKP labai pasitiki savo lyderiu A. Brazausku. Tuo pačiu metu oficialiai Lietuvos politiniame gyvenime neliko Komunistų partijos, jos vietoje atsiradusi LDDP „tapo viena įtakingiausių politinių partijų, tuometinę opoziciją konsoliduojančia jėga“⁵¹. O pats A. Brazauskas vylėsi, kad partija bus tol, kol jos programai pritaris tam tikra visuomenės dalis, kurios pažiūroms ir interesams ji atstovaus⁵².

Kad taip atsitiktų ir savarankiškos LKP pavadinimo pakeitimas į LDDP netaptų „LKP susinaikinimu“⁵³, iš karto po suvažiavimo teritorinėse organizacijose pradėta perregistruoti partijos narius ir formuoti partijos pirmininkų organizacijas bei klubus. Vien sausio 15 d. šalyje buvo perregistruoti 9207 LDDP nariai (arba 21 proc. nuo pasikeitusių partinius bilietus), suformuota 711 pirminių organizacijų ir 28 partijos klubai. Nors šis darbas vyko netolygiai (rajonuose padėtis buvo kiek geresnė, ko nebuvo galima pasakyti apie miestus⁵⁴), sprendžiant iš gausybės partijos archyve rastų dokumentų, LDDP vadovybės veikla pirmiausia per 1991 m. gerokai suaktyvėjo visos šalies mastu (tam pasitarnavo LDDP tarybos sekretoriatui mokami atlyginimai; 1991 m. vasario duomenimis, partijos pirmininkui buvo mokamas 800 rublių, o jo pavaduotojams po 700 rublių mėnesio at-

⁵⁰ LDDP suvažiavimo slapto balsavimo balsų skaičiavimo komisijos 1990 m. gruodžio 9 d. posėdžio protokolas Nr. 1. *LYA LKP dokumentų skyrius*, f. 17633, ap. 1, b. 1, l. 219.

⁵¹ Lukošaitis, A. Modernios partinės sistemos formavimosi etapai Lietuvoje. *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. Kaunas, 1997, p. 102.

⁵² „Drąsiai žvelgiu žmonėms į akis“, – atsakydamas į „Tiesos“ korespondentės klausimus pareiškė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas, LDDP pirmininkas Algirdas Brazauskas. *Tiesa*. 1991, Nr. 182, rugšėjo 18, p. 2.

⁵³ Ozolas, R. *Pirmieji atkurtosios nepriklausomybės metai*. Vilnius, 1992, p. 92.

⁵⁴ LDDP partinio darbo grupė. Informacija apie LDDP suvažiavimo nutarimo „Dėl LDDP vidaus organizacinės veiklos“ vykdymą. Priedas prie LDDP Tarybos prezidiumo 1991 m. sausio 30 d. plenumo protokolas Nr. 4, l. 7–8. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

lyginimas⁵⁵), pamažu partija ėgavo savo politinį veidą, ko nebuvo pasibaigus LKP XX suvažiavimui. Kaip tik po LDDP suvažiavimo vyko nelengva naujų veiklos formų paieška, formavosi partijos struktūros, jos narių branduolys. Nuo to, kaip greitai ar sėkmingai tai vyks, ir turėjo priklausyti partijos ateitis⁵⁶.

Tačiau 1991 m. vasarą partijos vadovybei vis dar didelė problema buvo LDDP eilinių narių veikla. Viename iš partijos vadovybės parengtų dokumentų minėta problema apibūdinta šiais žodžiais: „Jau kuris laikas nemažoje jų dalyje auga abejonės dėl jų buvimo partijoje prasmės. Jis neranda atsakymo į amžiną klausimą – kam aš reikalingas. LDDP Taryba, teritorinių organizacijų vadovai nesugeba įtraukti juos į aktyvią veiklą. Dėl to galimas partijos narių tolesnis mažėjimas. Jei taip atsitiktų, tai partija palaipsniui taptų viena iš daugelio nedidelių politinių organizacijų ir prarastų savo įtaką visuomenėje.“⁵⁷ Tai reiškę, kad LDDP vadovybei aptariamam laikotarpiu kilo grėsmė kartu likti „generolais be armijos“.

Siekiant to išvengti, dar prieš Maskvos pučą imta gerinti padėtį LDDP, savo veiklą ir dėmesį koncentruojant šiomis kryptimis: 1. Politinėje ir propagandinėje veikloje pereiti nuo politinių momentų akcentavimo prie socialinių bei ekonominių. Orientuojant veiklą į žmones, gyvenančius iš darbo, tai turėjo pateisinti partijos pavadinimą, suvokus, kad žmonės pavargo nuo politikos, nuspręsta daugiau dėmesio skirti žemiškiems dalykams, nes kitu atveju „partija praras autoritetą paprastų žmonių tarpe ir taps jiems nereikalinga“. 2. Naujų lyderių ir partijos narių – entuziastų paieška. Esą tai ir jaunimo problema, kurios neišsprendus – taip pat kils nemažai abejonių dėl LDDP ateities. 3. Naujų partijos narių problema. Prieita išvada: jeigu nebus

⁵⁵ LDDP prezidiumo posėdžio 1991 m. vasario 11 d. protokolai Nr. 5, l. 5. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

⁵⁶ Germanas, N. Žvelgiant į ateitį. LDDP politinės veiklos principai. LDDP Tarybos prezidiumo 1991 m. rugpjūčio 8 d. posėdžio protokolai Nr. 10, priedas Nr. 3, l. 9. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

⁵⁷ *Ten pat*.

aktyvintas šis darbas ir į partiją žmonės nestos, tai bus aiškus rodioklis, kad LDDP perspektyvos miglotos. Esą, kol LDDP nepateisins savo, kaip ginančios žmonių, gyvenančių iš darbo, interesus, politinės partijos vardo, tol vargu ar atsiras daug norinčių įstoti. Todėl laikytasi nuostatos, kad reikalingas „patrauklios, demokratiškos ir kartu kovingos, nebijančios pasakyti tiesos žodį partijos įvaizdis. Pastarojo įvaizdžio kaip tik ir trūksta LDDP. O to laukia daugelis žmonių“. 4. Darbo su atskiromis visuomenės grupėmis ir kitų tautybių Lietuvos piliečių suaktyvinimas. Padėtis buvo tokia, kad partija labai silpnai veikė darbininkų, inteligentijos ir kitose darbo žmonių grupėse. Jose partija laipsniškai prarado savo narius ir turėtas pozicijas, ypač silpną poveikį turėjo darbininkams ir tarnautojams (to negalėjo leisti socialdemokratinės ideologinės pakraipos partija)⁵⁸.

Visos šios priemonės, noras taisyti padėtį, suaktyvinta veikla pamažu padėjo stabilizuoti partijos narių skaičių: 1991 m. vasario 15 d. duomenimis, LDDP turėjo 14 tūkst. narių; 1992 m. rudenį – apie 15 tūkst. narių⁵⁹. O sausio 13 d. įvykių viešas pasmerkimas, raginimas gyventojus referendume pasisakyti už Lietuvos nepriklausomybę, nuolatinis deklaravimas savo lojalumo Lietuvai visuomenės akyse turėjo paskatinti didesnę pasitikėjimą ir pačia LDDP.

Antra vertus, nors A. Brazauskas ir jo aplinka dėjo nemažai pastangų, LDDP padėtis išliko sunki (1992 m. pavasarį partijos pirmininkas LDDP prezidiumo vardu viešai kreipėsi į bičiulius, savo partijos narius ir rėmėjus prašydamas partijai finansinės paramos⁶⁰) iki pat naujų Seimo rinkimų, per kuriuos turėjo paaiškėti ne tik tolesnis Lietuvos piliečių pasirinkimas, bet ir LDDP, kartu ir A. Brazauskas, realus svoris visuomenėje ir valstybės politiniame gyvenime.

⁵⁸ *Ten pat.*

⁵⁹ Geleževičius, R. Algirdas Mykolas Brazauskas. *Lietuvos Respublikos prezidentai*. Vilnius, 1995, p. 431.

⁶⁰ LDDP Tarybos prezidiumo posėdžio 1992 m. kovo 24 d. protokolais. LDDP Tarybos prezidiumo vardu A. Brazauskas. LDDP Tarybos prezidiumo kreipimasis „Mieli bičiuliai, mūsų partijos nariai ir rėmėjai!“, l. 9. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

1992 m. Seimo rinkimų kampanijoje

1992 m. spalį įvyko Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai. Jų priimtinais ėmė reikalauti pralaimėję gegužės 23 d. referendumą, kurio šalininkai tikėjo Lietuvoje įvesti prezidento instituciją su stipriomis prezidento galiomis. Piliečiams atmetus šią idėją, pralaimėję referendumą su AT pirmininku V. Landsbergiu priešakyje skubino susaukti naujus šalies parlamento rinkimus⁶¹. Todėl dar prieš rinkimus Sąjūdžio-3 [amžininkai taip vadino Sąjūdį po 1992 m. vykusio šio politinio judėjimo III suvažiavimo – *M. T. pastaba*] pagrindu buvo sudaryta Sąjūdžio koalicija „Už demokratinę Lietuvą“ (jai priklausė Sąjūdis, Lietuvos politinių kalinių sąjunga, Lietuvos Respublikos piliečių chartija ir Lietuvos žalioji partija). Palyginus Sąjūdžio-3 ir 1988 m. Sąjūdžio programas, jose gausu esminių skirtumų. Pirmasis Sąjūdis kėlė laisvės, nepriklausomybės ir demokratijos idėjas, joms pritarė dauguma šalies gyventojų. Sąjūdis-3 išreiškė tik tam tikros dalies interesus, tuo atstumdamas nuo savęs daugumą save sąjūdininkais laikusių žmonių. O tai jau buvo, švelniai tariant, Sąjūdžio, kuriuo 1988–1990 m. idėjomis gyveno dauguma Lietuvos gyventojų, judėjimo kompromitacija⁶². Svarbu tai, kad Sąjūdis-3 per rinkimų kampaniją išsiskyrė dideliu radikalizmu: negalėjo pakęsti kitaip manančių, o LDDP ir A. Brazauskas jam nuolat kėlė nepagrįstą baimę dėl komunizmo pavojaus, „senosios santvarkos“ grąžinimo. Kaip pabrėžė Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys B. Genzelis, „Trečiasis Sąjūdis (Atgimimo Sąjūdis mirė II savo suvažiavime) turi tiek bendro su Lietuvos atgimimu, kiek 1917 m. Rusijos demokratai su bolševikais. Netikėtai išryškėjo, kad Lietuvoje egzistuoja labai stiprios profašistinės grupuotės, kurios stengiasi kontroliuoti visas žmogaus gyvenimo sritis.“⁶³

⁶¹ Landsbergis, V. Šliaužiantis perversmas. *Lietuvos aidas*. 1992 gegužės 27, Nr. 102, p. 5.

⁶² Tamošaitis, M. *Prieštaringas iš(si)laisvinimas: Lietuvos rašytojai tautinio atgimimo laikotarpiu*. Vilnius, 2016, p. 161–172.

⁶³ Genzelis, B. Partijos ir rinkimai. *Tiesa*. 1992, Nr. 186, rugsėjo 23, p. 2.

LDDP deklaracijoje buvo skelbiama, kad rinkimų kampanijoje „esame pasiryžę garbingai, kultūringai ir principingai kovai – prieš šininkų, tačiau ne priešų kovai. Tolerancija, pakantumas ir pagarba kitokiai nuomonei – mūsų politinis credo.“⁶⁴ O LDDP rinkimų programoje buvo įrašytas sakinytis, kuriame nurodyta, kad „partija turi dalyvauti šiuose rinkimuose, jausdama savą vertę, išlaikydama pagarbą oponentams“⁶⁵. Tokia taktika, kaip akcentavo A. Brazauskas, buvo ne tik priimtina daugeliui Lietuvos žmonių, bet ir padėjo išvengti dar didesnės konfrontacijos šalyje. Tai ir buvo LDDP pranašumas prieš didžiausius jos politinius konkurentus⁶⁶.

Apskritai pirmaisiais nepriklausomybės metais ir minėtos Seimo rinkimų kampanijos metu iš politinių priešininkų ypač daug užgauliojimų sulaukdavo pats A. Brazauskas. Nuolat viešojoje erdvėje buvo diegiama mintis, kad tikriems Lietuvos patriotams nedera veikti kartu su A. Brazausku, kad yra gėda būti šalia šio politikos ir jo partijos narių⁶⁷.

Dalis gyventojų tokiu „baubu“ tikėjo. 1990 m. pabaigoje poeto Algimanto Baltakio, besilankančio Kaune, jo sesuo paklausė: „Algi, ar jau padėjai partinį bilietą?“ – „O kodėl aš jį turiu padėti?“ – klausiu. Sesuo pagąsdina: „Bus pjaunami komunistai“. Aš atšauunu: „Gal ir tu esi įsigijusi didelį peilį?..“ Kai lankiausi paskutinį sykį, ji klausimą kiek pakeitė: „Ar jau padėjai partinį bilietą kaip tavo geriausias draugas Justinas [turėtas omenyje poetas Justinas Marcinkevičius – *M. T. pastaba*]?“ Aš jai pranešu: „Ne tik nepadėjau, bet netgi buvau išrinktas delegatu į partijos suvažiavimą.“ – „Jėzau Marija, kokia gėda

⁶⁴ Gedrimas, V. Lietuva ir išeivija spaudos veidrodyje. *Akiračiai*. 1992, Nr. 10, p. 2–3.

⁶⁵ Brazauskas, A. *Penkeri prezidentavimo metai. Įvykiai, prisiminimai, mintys*. Vilnius, 2000, p. 13.

⁶⁶ Politinė padėtis ir būsimieji rinkimai. LDDP pirmininko Algirdo Brazausko kalba LDDP Tarybos posėdyje 1992 m. birželio 17 d. *Tiesa*. 1992, Nr. 119, birželio 19, p. 3.

⁶⁷ Išsamiau žr.: Grybkas, S.; Tamošaitis, M. *Žmogus, jungęs epochas. Algirdo Brazausko politinė biografija*. Vilnius, 2018.

mūsų familijai.⁶⁸ Pasak būsimo sveikatos apsaugos ministro Jurgio Brėdikio, „kai mano sesuo sužinojo, kad sutikau aktyviai remti Algirdo Brazausko kandidatūrą, ji, fanatiška Vytauto Landsbergio gerbėja, taip supyko, kad man, užsukus į svečius, parodė duris.“⁶⁹

Kaip rodė 1992 m. vasarą sociologų apklausos, naujuose Seimo rinkimuose nė viena politinė partija neturėjo pasiekti visiškos pergalės⁷⁰. Liepos mėnesio sociologinės apklausos atskleidė, kad per rinkimus už Sąjūdžio koaliciją „Už demokratinę Lietuvą“ balsuotų 50,1 proc., už LDDP – 27 proc., už LSDP – 14,1 proc., Liberalų sąjungą – 5,7 proc., už Centro partiją (judėjimą) – 1,7 proc., už Tautos pažangos judėjimą – 0,9 proc., už Ateities forumą – 0,5 proc. rinkėjų⁷¹.

Politikos apžvalgininkas Kęstutis K. Girnius prieš rinkimus pateikė gana liūdnoją Lietuvos politinių partijų vaizdą, būsimuose rinkimuose pirmenybę jis atidavė ne LDDP, o Sąjūdžio koalicijai: „Žlunga įtaka Lietuvos demokratinės darbo partijos, kurią sudaro pažangesni buvę komunistai. Nors Socialdemokratų partija nelaukta gavo daug paramos 1990 m. rinkimuose, partijos gretos neauga, kai kurie eiliniai nariai reiškia nepasitenkinimą dėl partijos vadovybės parinktos nuolatinės konfrontacijos su V. Landsbergiu <...> Krikščionių demokratų ir Demokratų partijos merdi, nuo Tautininkų partijos atskilo Tautos pažanga, o Nepriklausomybės partija, kuri atrodo tapsianti svarbiausia dešiniųjų partija, yra visiškai diskredituota, išaiškinus jos pirmininko Virgilijaus Čepaičio ryšius su KGB. Tik Sąjūdis atsilaikė prieš šį poslinkį, ir tai tik netiesiogiai. Kadaisė visus aprėpiantis judėjimas faktiškai persitvarkė į partiją, remiančią Vytautą Landsbergį.

⁶⁸ Baltakis, A. Kai aš buvau arti Algirdo Brazausko. *Lemties posūkis: prisiminimai ir pamąstymai*. 2-asis papild. leid. Vilnius, 2014, p. 185.

⁶⁹ Brėdikis, J. Laikmečio suformuota asmenybė. *Žmogus laiko taikiklyje. Algirdas Brazauskas draugu ir oponentų akimis* (sud. V. Kavaliauskas). Vilnius, 2013, p. 100–101.

⁷⁰ Tuskenis, E. Rinkiminė kampanija bus arši. *Atgimimas*. 1992, Nr. 33, rugpjūčio 24, p. 3.

⁷¹ Sociologai apie Seimo rinkimus. *Atgimimas*. 1992, Nr. 33, rugpjūčio 24, p. 6.

Sąjūdis yra ir kurį laiką liks pagrindine dešiniųjų jėga.⁷² Atsižvelgus į tai, likus keliems mėnesiams iki rinkimų sąjūdininkai tikėjo savo politinės jėgos pergale⁷³, o pagal išankstines prognozes LDDP turėjo užimti antrą po Sąjūdžio koalicijos vietą Seimo rinkimuose.

Rinkimų rezultatai ir jų atgarsiai visuomenėje

Rinkimų (juose dalyvavo 75,25 proc. rinkėjų; visus nustebino toks rinkėjų aktyvumas; antrame rinkimų etape dalyvavo daugiau kaip 50 proc. rinkėjų⁷⁴) rezultatai paneigė bent kokias išankstines prognozes. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvoje vykusius Seimo rinkimus didele persvara laimėjo LDDP. Vyriausiajai rinkimų komisijai paskelbus galutinius, įskaitant antrą rinkimų etapą, Seimo rinkimų rezultatus, paaiškėjo, kad LDDP gavo 73 mandatus (1993 m. LDDP per teismą atkovojo dar tris mandatus⁷⁵), LSDP – 8, Lenkų sąjunga – 4, Centro judėjimas – 2, Sąjūdžio koalicija – 30, LKDP blokas – 4, KDS – 1 ir vienas mandatas – iškelusiam save kandidatui⁷⁶. Vadinasi, LDDP, kurios nariai oponentų buvo įvardijami komunistais, gavo 76 iš 141 Seime vietų.

Politikos apžvalgininkams pasibaigusį Seimo rikimų rezultatai buvo „skandalingi“⁷⁷, o pačiai laimėjusiai partijai – netikėti. LDDP prieš rinkimus, kaip pripažino Gediminas Kirkilas, planavo gauti Seime apie 15–17 vietų⁷⁸; V. Beriozovas – 18 vietų⁷⁹, o partijos narys Juo-

⁷² Girnius, K. K. Lietuvos politinė raida. *Atgimimas*. 1992, Nr. 35, rugsėjo 7, p. 12.

⁷³ Sąjūdžio koalicijos „Už demokratinę Lietuvą“ atstovė AT deputatė Rūta Gajauskaitė buvo įsitikinusi, kad „jei rinkimai vyktų rudenį, mums pavyktų juos laimėti“ („Rudenį rinkimus laimėtume“. *Atgimimas*. 1992, Nr. 25, birželio 21–28, p. 1).

⁷⁴ Čepaitė, Z. Ilga rinkimų į Seimą istorija. *Akiračiai*. 1992, Nr. 10, p. 6–7.

⁷⁵ M. Tamošaičio pokalbis su Č. Juršėnu, 2017 m. vasario mėn. *Autoriaus asmeninis archyvas*.

⁷⁶ Ozolas, R. Rinkimai. *Atgimimas*. 1992, Nr. 46, lapkričio 23, p. 1.

⁷⁷ Bačiulis, A. Vieni laukia Prezidento, kiti – pavasario. *Atgimimas*. 1992, Nr. 48, gruodžio 7, p. 3.

⁷⁸ „Gavome „Tautos nelaimės mandatą“. Pristatome Lietuvos Respublikos Seimo deputatą Vytautą Petkevičių. *Atgimimas*. 1992, Nr. 44, lapkričio 9, p. 11.

⁷⁹ Beriozovas, V. *Ėjau minų lauku*. Vilnius, 2014, p. 185.

zas Bernatonis laikėsi nuomonės, kad rinkimus būtų galima laikyti sėkmingais, jeigu partijai pavyktų gauti 30 vietų Seime, nors galbūt jų bus ir daugiau (likus dviem mėnesiams iki Seimo rinkimų LDDP AT turėjo vos 10 deputatų)⁸⁰. A. Brazauskui rinkimų rezultatai buvo „geresni, negu tikėjomės“⁸¹. Iš tiesų LDDP tikėjosi gauti daugiau mandatų nei turėjo LR AT, tačiau negalėjo nė pasvajoti, kad ji triuškinamai laimės Seimo rinkimus (po rinkimų net teko pripažinti, kad partijos sąrašas buvo „per trumpas“⁸²) ir po jų iš opozicijos pereis į valdančiosios vaidmenį. Kaip vėliau paaiškėjo, buvimas valdžioje ne vienam LDDP nariui pasirodys „žymiai sunkesnis egzaminas, negu buvimas opozicijoje“⁸³.

Rinkimų rezultatai reiškė, kad Sąjūdis, prieš dvejus metus Lietuvą atvedęs į nepriklausomybę, iš pradžių LR AT turėjęs absoliučią daugumą, patyrė fiasko. „Dešinė katastrofiškai pralaimėjo“: „Lietuvos piliečiai labai ramiai, oriai, bet nepaprastai gausiai atvyko į rinkimus ir taip pat ramiai pasakė: mes prieš vykdytą politiką. Būtent taip: žmonės pasisakė netgi ne už „Brazausko partiją“, kaip LDDP buvo vadinama rinkiminėje kampanijoje, žmonės pasisakė prieš „Landsbergio partiją“⁸⁴. K. Girkiaus supratimu, jau po pirmojo rinkimų etapo iš karto žlugo du mitai: būtent, kad LDDP neturi jokių šansų grįžti į valdžią ir kad Lietuvos vidaus politiką lemia asmenybės. Turėtas omenyje tokių žinomų veikėjų kaip Romualdo Ozolo, Kazimiero Motiekos, Mečio Laurinkaus, Zigmo Vaišvilos, Rolando Paulausko, Egidijaus Klumbio, Vytauto Radžvilo, Jono Tamulio, Aloyzo Sakalo, Audriaus

⁸⁰ Mėgstu prognozuoti, kadangi esu politologas. *Tiesa*. 1992, Nr. 195, spalio 6, p. 2.

⁸¹ Ramelienė, R. A. Brazauskas: „Rezultatai geresni, negu tikėjomės“. Spaudos konferencija LDDP būstinėje. *Tiesa*. 1992, Nr. 210, spalio 27, p. 1.

⁸² Partijos pirmininko A. Brazausko kalba LDDP Tarybos 1992 m. lapkričio 20 d. posėdyje. LDDP Tarybos 1992 m. lapkričio 20 d. posėdžių protokolai Nr. 6, l. 3. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

⁸³ L. e. LDDP pirmininko pareigas Č. Juršėno pranešimas „Padėtis šalyje ir partijoje“. Lietuvos demokratinės darbo partijos V suvažiavimo (1-osios dalies), įvykusio 1996 m. gegužės 18 d., protokolai, l. 13. *LSDP centrinės būstinės archyvas*.

⁸⁴ Ozolas, R. Rinkimai. *Atgimimas*. 1992, Nr. 42, spalio 26, p. 1.

Rudžio pralaimėjimas rinkimuose („pralaimėjo ne tik centristinės partijos, bet ir jų žvaigždės“⁸⁵).

Dar radikaliau rinkimų rezultatus vertino lietuvių išeivija. Čia vyravo nuomonė, kad LDDP tai buvusi LKP, todėl „visus komunistus vertino pagal 1940 metų kriterijus, t. y. tų metų lietuvių komunistai buvo tautos išdavikai“. Nenorėta pripažinti, kad „Lietuvos gyventojų požiūris į komunistus evoliucionavo, kaip ir evoliucionavo pati LKP“⁸⁶. Kaip 1992 m. lapkričio 10 d. buvo nurodyta laikraštyje „Draugas“, „LKP nėra partija vakarietiška prasme, o nusikaltėlių ir žudikų gauja – tarnavusi okupantams“. Todėl rinkimų rezultatai „yra grįžimas atgal į tą klaikią praeitį, iš kur buvo ateita“. Išeivijos spaudoje buvo galima skaityti tokius žodžius: „Visada didžiavausi, kad esu lietuvis. Dabar tai slepiu, gėda būti lietuviu.“⁸⁷ Dauguma išeivių tiesiog nemokėjo paaiškinti, kodėl Lietuvos rinkėjai valdžios vadžias perleido buvusiems komunistams, kai dar neseniai lietuvių tauta, mėgindama atsiskirti nuo SSRS, kaip vieną didžiausių blygybių nurodė Komunistų partiją. Panašiai samprotavo demokratinis Vakarų pasaulis, todėl, vakariečio akimis žvelgiant, Lietuva, pirmoji išsivadavusi iš komunizmo narvo, praėjus vos dvejiems metams, pati veržėsi atgal siekdama vėl atsidurti minėtame narve. Todėl buvo labai nusivilta tokia Lietuvos rinkėjų valia.

Panašių vertinimų išeivijos spaudoje gausu, o juos dar labiau pakurstė tuoj po rinkimų užsienio spaudos atstovams V. Landsbergio pasakyti žodžiai, kad Lietuva vėl grįžta į 1988 m., kai valdė viena partija, kitaip tariant, grįžo komunistinis režimas („išeivijos spauda, pasigavusi tą dezinformatorių skleidžiamą komunistinį baubą, pradėjo laidoti Lietuvą“⁸⁸).

⁸⁵ Girnius, K. K. Milžiniška nesėkmė. *Atgimimas*. 1992, Nr. 43, lapkričio 2, p. 3.

⁸⁶ Tuskenis, E. Kodėl nesusišnekame? *Akiračiai*. 1996, Nr. 9, p. 13.

⁸⁷ T. Venclova: „Brazausku žmonės tiki. Ar tauta teisi, sunku pasakyti“. *Tiesa*. 1992, Nr. 251, gruodžio 23, p. 2.

⁸⁸ Gedrimas, V. Lietuva ir išeivija spaudos veidrodyje. *Akiračiai*. 1993, Nr. 1, p. 2.

Kritikai nenorėjo suprasti, kad 1992 m. pabaigoje, palyginti su 1990 m. padėtimi, iš pagrindų pasikeitė politinė situacija Lietuvoje. Per dvejus metus smarkiai pakito ir buvusi savarankiška LKP, tapusi LDDP. Partija ne tik neišnyko iš politinės arenos, bet per dvejus su puse metų tapo partija, sugebėjusia persitvarkyti, sugebėjusia atsitiesi, tapo viena iš įtakingiausių Lietuvos politinių jėgų ir rimčiausia atsvara dešiniųjų valdomam Sąjūdžiui.

LDDP sėkmės Seimo rinkimuose priežastys

LDDP sėkmę lėmė keletas esminių priežasčių: Pirma. Sąjūdžio kaip valdančiosios daugumos 1990–1992 m. nesugebėjimas spręsti šalies vidaus problemų, pirmiausia netinkamai pradėta vykdyti žemės reforma; siekis savo lyderį V. Landsbergį „padaryti Lietuvos prezidentu“, turinčiu plačius įgaliojimus (Lietuvos gyventojai 1992 m. gegužės referendume nubalsavo prieš tai, kad Lietuvą valdytų didelius įgaliojimus (dar nesant nuolatinės Konstitucijos) turintis šalies prezidentas, kurio mundurą jau matavosi Sąjūdžio lyderis; šiame projekte kritikai įžvelgė autoritarizmo bruožų; pagaliau Sąjūdžio politikų nuolatinė „kovinga retorika“ su atvirai brukama neapykanta LDDP, juos lyginant su komunistais⁸⁹ („raganų medžioklė“), siekiant juos eliminuoti iš politinės arenos ir valdymo struktūrų (o tai davė priešiškus rezultatus). Nuo tokių „puolimų“, visuomenės kiršinimo gyventojai tiesiog pavargo ir atsisuko prieš Sąjūdžio koaliciją. O LDDP rinkimų kampa-nija buvo kur kas nuosaikesnė.

Antra. Nors prieš tai buvo pasakyta, kad rinkimuose asmenybės neturėjo didelės įtakos, to nebuvo galima pasakyti apie A. Brazauską, kuris nuo Sąjūdžio laikų išliko vienas populiariausių šalies politikų

⁸⁹ Rašytojas Vytautas Bubnys savo atsiminimuose rašo: „Jau atkūrus Nepriklausomybę, kai ėjo į Seimą, viena kita moteriškė isteriškai šūkčiojo: sugrįš į valdžią komunistai, vėl mus gabens į Sibirą! Verkšlentojos nė iš tolo nebuvo mačiusios Sibiro, bet kartojo svetimus baugius žodžius, baisiai norėdamos „susipatriotinti“ (Bubnys, V. *Tolimi artimi at(si)vėrimai. Autobiografinės esė*. Vilnius, 2008, p. 35).

(1992 m. pabaigoje tai pripažino ir K. Girnius, kuris pradžioje laikėsi kiek kitokios nuomonės⁹⁰). Prieš rinkimus spaudoje neperdedant buvo pagrįstai pabrėžta: „A. Brazausko nelaimė – jo populiarumas...“⁹¹

Trečia. LDDP nuo senų laikų turėjo geriausiai visoje šalyje išvystytą partijos organizacinę struktūrą (ji buvo pasitelkta per rinkimų kampaniją, daugelio partijų organizacinis tinklas buvo menkas, dėl to nesugebėta „tinkamai prieiti prie rinkėjo“), taip pat glaudžius tarpusavio ryšius. Tam pasitarnavo ir 1990 m. laimėti rinkimai į vietos savivaldybes.

Ketvirta. LDDP LR AT buvo opozicijoje, todėl piliečiai už tai, kas vyko AT (pirmiausia už jos padarytas klaidas), visą kaltę suvertė valdžioje esančiam Sąjūdžiui.

Penkta. Kitų politinių partijų, pirmiausia centristų, nesugebėjimas vienytis, rasti bendros kalbos nei tarpusavyje, nei su Sąjūdžiu.

Šešta. AT, kurioje daugumą turėjo Sąjūdis, neveiksnumas (dėl barnių AT nesugebėjo išdirbti visos kadencijos ir paskelbė išankstinius Seimo rinkimus; o kur dar deputatų oponavimas dėl oponavimo, jų masinis sesijų boikotavimas, balsavimas kojomis), valdžios pareigūnų atitolimas nuo paprastų gyventojų.

Septinta. Sąjūdžiui greičiau pakenkė nuo 1992 m. pradėta „raganų medžioklė“, nukreipta į asmenis, bendradarbiavusius su KGB⁹². Balio Gajausko vadovaujama komisija per trumpą laiką įtarimus pareiškė keliems žinomiems kairiesiems, tarp jų – K. Prunskienei, Jokūbui Minkevičiui, V. Beriozovui, Jonui Kubiliui, o svarbiausia, kad dalis tos informacijos taip ir liko neįrodyta. Tokie įtarimai tik supykde visuomenę, ypač dėl to, kad įtarimai buvo mesti žinomiems autoritetams, o jų tarnavimo sovietų saugumui nebuvo galima visiškai įrodyti dėl dokumentų trūkumo. Tiesa, dešinieji patys nukentėjo – vienas jų lyde-

⁹⁰ Girnius, K. K. Vieneri metai politikos. *Atgimimas*. 1992, Nr. 51, gruodžio 29, p. 3.

⁹¹ Geleževičius, R. A. Brazausko nelaimė – jo populiarumas. „Valstiečių laikraštis“... ateina į pagalbą. *Tiesa*. 1992, Nr. 160, rugpjūčio 23, p. 3.

⁹² Šiai temai ypatingą dėmesį skyrė dešiniųjų dienraštis „Lietuvos aidas“, kurį Sąjūdžio vadovybė perdėtai vadino „valstybės laikraščiu“.

ris, V. Lansbergio dešinioji ranka V. Čepaitis, desovietizacijos įstatymo kūrėjas, pasirodo pats buvo KGB „agentas Juozas“ (1992 m. vasarį Aukščiausiasis Teismas patvirtino, kad AT deputatas V. Čepaitis sąmoningai bendradarbiavo su KGB) ir už tai buvo priverstas palikti AT dar jai neišdirbus numatyto laiko⁹³. Tai buvo smūgis Sąjūdžiui-3.

Aštunta. Daugelis Sąjūdžio veikėjų, įskaitant jo lyderį V. Landsbergį⁹⁴, norėjo matyti prieškarį Lietuvos tąsą ir manė, kad nėra jokio skirtumo tarp ketvirtojo dešimtmečio ir šių dienų Lietuvos. Tomo Venclovos teigimu, teisiniu požiūriu galbūt šitai ir teisinga, tačiau psichologiniu požiūriu persikelti į tą laikotarpį, kaip tai darė daugelis Sąjūdžio veikėjų, neišskiriant ir V. Landsbergio, – didelė klaida.

Devinta. Lietuvos gyventojai nebuvo paruošti nepriklausomybės išbandymams: valdžia nuolat aiškino, kad atkūrus nepriklausomybę, išėjus rusams viskas bus kaip Vakaruose. Nebuvo paaiškinta, kokie sunkumai laukia, kad Lietuva neturi savo energijos šaltinių, kad už naftą ir kitus gamtos išteklius teks mokėti pasaulinėmis rinkos kainomis (prieškariu ta problema neiškildavo dėl menkų energijos šaltinių sunaudojimo)⁹⁵. Todėl, balsuodami už A. Brazauską, „žmonės minėjo jo gebėjimą derėtis su Maskva ir gauti iš to naudos“⁹⁶.

Beje, garsus politologas Aleksandras Štromas nurodė penkis nusivylimo Sąjūdžiui ir jo pralaimėjimo Seimo rinkimuose priežastis: 1. Nereikalinga konfrontacija su Rusija. 2. Dirbtinės įtampos didinimas, kai nuolat buvo ieškoma KGB agentų, gąsdinama vidaus ir išorės priešais ir pan. 3. „Uždarus Lietuvos“ kompleksas, būtent nenoras įsileisti užsienio kapitalo („kad visos Lietuvos neišpirktų“). 4. Romantiška Lietuvos vizija, neatsižvelgiant į realybę, – simboliai, vos ne mitiniai

⁹³ Tamošaitis, M. *Prieštaras iš(si)laisvinimas: Lietuvos rašytojai tautinio atgimimo laikotarpiu*. Vilnius, 2016, p. 142–151.

⁹⁴ Lopata, R. *Politika ir istorija: Algirdo Brazausko ir Vytauto Landsbergio istorijos sampratos*. Vilnius, 2010, p. 62.

⁹⁵ T. Venclova: „Brazausku žmonės tiki. Ar tauta teisi, sunku pasakyti“. *Tiesa*. 1992, Nr. 251, gruodžio 23, p. 2.

⁹⁶ Sakalauskaitė, R. *Politikos ringe*. Vilnius, 2009, p. 102.

kalbėjimai ir užkalbėjimai, kvietimas gręžtis ir grįžti į patriarchalinę praeitį ir pan. Žemės reforma kaip tik ir parodžiusi romantiškos vizijos ir realaus gyvenimo nesuderinamumą. 5. Etatizmas – t. y. iš sovietinių laikų paveldėtas noras manipuluoti valstybiniais metodais, valstybės ir jos tarnautojų sureikšminimas, kurio esmė – žmogus yra niekas, nulis, svarbiausia valstybė ir jos etatiniai tarnautojai, kaip vienteliai teisingai sprendžiantys ir žinantys, ko valstybei reikia⁹⁷.

Visos šios priežastys buvo pražūtingos Sąjūdžiui ir atvėrė LDDP kelią į valdžią. Anot T. Venclovos, kuris gyvendamas užsienyje stebėjosi tokiais Seimo rinkimų rezultatais, „Sąjūdžio klaidos lėmė, kad taip atsitiko“⁹⁸.

Pabrėžtina, kad LDDP pergalė labai stipriai paveikė būsimojus konservatorių lyderius V. Landsbergį ir Andrių Kubilių. V. Landsbergis net ėmė svarstyti, ar jam verta toliau veikti politiniame šalies gyvenime. Savo knygoje „Lūžis prie Baltijos“ jis rašo: „Man po tų nelaimingų 1992 m. rinkimų teko ir asmeninė dilema. Galėjau apsispręsti ir pareikšti viešai, jog savo darbą dėl Nepriklausomybės esu padaręs, jog nutariau pasitraukti iš aktyvios politikos ir parašyti keletą knygų. Gyvenčiau ramiau, kol padėtis paaškės, ar esu dar sykių reikalingas, – tarkim, jeigu mane pašauktų kokia krizė arba tiesiog rinkimai. Pasitraukimas ir stebėjimas būtų nudžiuginę tuos, kurių šiaip nesi-stengčiau džiuginti, bet sykiu ir Gražiną [turima omenyje V. Landsbergio žmona – M. T. *pastaba*], kuriai nėra lengva, atidavus politikai.

Kita vertus, mačiau ir nebaigtą Nepriklausomybės darbą, kuriam gresia sugadinimas, gal net pražudymas. Mačiau bendraminčių viltis ir pastangas, būčiau jautęsis lyg pabėgėlis, sunkmečiu pasirinkęs asmeninę patogumą“⁹⁹. Vadovaujantis šiais motyvais apsispręsta likti politikoje ir tai nepridėjo šiam politikui daugiau populiarumo. Pasak filosofo

⁹⁷ Lašienė, N. Mitai ir realybė. *Atgimimas*. 1993, Nr. 26, liepos 7, p. 5.

⁹⁸ T. Venclova: „Brazausku žmonės tiki. Ar tauta teisi, sunku pasakyti“. *Tiesa*. 1992, Nr. 251, gruodžio 23, p. 2.

⁹⁹ Landsbergis, V. *Lūžis prie Baltijos. Politinė autobiografija*. Vilnius, 1997, p. 338.

Leonido Donskio, „jis tiesiog neturėjo užsibūti aktyviojoje politikoje, norėdamas likti monumentalia figūra. Neturi matyti žmonės, kaip dinga asmenybė suirzusi barasi ir elgiasi kaip paprastas mirtingasis. O jei nori ilgam išlikti didžiojoje politikoje ir dar valdžioje – atsakyk visų pretenzijų į monumentalumą, ypač jei esi tikras demokratas ir suvoki visų politinių žaidėjų ribotumą.“¹⁰⁰ Tiesa, jo vaidmuo vien pirmame nepriklausomybės dešimtmetyje šalies politiniame gyvenime išliko svarbus: jis – 1993 m. pavasarį įsteigtos Lietuvos konservatorių-Tėvynės sąjungos pirmininkas, 1992–1996 m. kadencijos Seime – dešimtosios opozicijos lyderis, po to išrinktame naujos kadencijos ketverių metų šalies Seime ėjo parlamento pirmininko pareigas.

Pralaimėti Seimo rinkimai sukrestą A. Kubilių paskatino steigti politinę partiją, kurios pagrindas būtų Sąjūdžio programinės nuostatos ir pagrindinės vertybės. Jo teigimu, „gimėme kaip Sąjūdžio politikos įpėdiniai. Labai gerai pamenu jausmą, kai 1992 m. rudenį – tuo metu buvau atsakingasis sekretorius – Sąjūdis pralaimėjo rinkimus ir kaip mums, ypač jaunesnės kartos žmonėms, tapo visiškai aišku, kad reikia persitvarkyti į normaliai veikiančią, vakarietišką politinę partiją. 1993 m. gegužės 1 d. po visų deklaracijų, diskusijų dėl pavadinimo – ar Tėvynės sąjunga, ar Tėvynės atgimimo sąjunga – gimė partija. Aišku, kad ji perėmė Sąjūdžio genomą.“¹⁰¹ Taigi 1992 m. parlamento rinkimų baigtis buvo viena iš TS-LK partijos įkūrimo priežasčių. Tik labai keista, kai viena politinė jėga iki šiol laiko save teisėta Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio, apėmusio visą Lietuvą, veiklos tęsėja, tradicijų perėmėja. Kadangi praeityje Sąjūdis (jame veikė įvairių politinių jėgų veikėjai) atliko ypatingą vaidmenį atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, labai abejotina, kad su juo save sutapatinti galėtų tik viena parti-

¹⁰⁰ Donskis, L. V. Landsbergis ir A. Brazauskas: du išsiskyre politiniai likimai. Interneto prieiga: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-12-05-leonidas-donskis-v-landsbergis-ir-a-brazauskas-du-issiskyre-politiniai-likimai/28615>> [žiūrėta 2018 03 02].

¹⁰¹ *Su Lietuva. Tėvynės Sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų 20 metų istorija* (sud. A. Anušauskas). Vilnius, 2013, p. 14.

ja. Juolab kad iš Sąjūdžio dėl įvairių priežasčių dar nepriklausomybės pradžioje pasitraukė dauguma jo lyderių¹⁰². Todėl 1993 m. pradžioje Sąjūdis daugeliu požymių neprilygo 1988–1990 m. veikusiam Sąjūdžiui. Savo paskutinius mėnesius gyvavęs Sąjūdis, praėjus penkeriems metams nuo įsteigimo, iš masinio judėjimo buvo virtęs V. Landsbergio šalininkų organizacija. Šis politikas pagrįstai ir buvo išrinktas TS-LK partijos pirmininku. Panašu, kad nieko panašaus nebūtų įvykę, jeigu ne triuškinama LDDP pergalė 1992 m. LRS rinkimuose.

Išvados

1. 1990 m. pradžioje savarankiškai LKP pralaimėjus LSSR AT rinkimuose, tapo akivaizdu, kad Sąjūdžiui buvo itin svarbus jo populiarumas, gyventojų kritiškas požiūris į LKP vaidmenį okupacijos laikotarpiu, komunistų lyderio A. Brazausko užimta neryžtinga pozicija dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Nors savarankiškos LKP programiniuose dokumentuose kaip pagrindinis klausimas buvo įrašytas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas, tačiau partija, o ypač jos vadovas A. Brazauskas, kalbėdamas apie tai, vengė konkretumo. Deklaruojama taktika „žingsnis po žingsnio“ buvo nepriimtina rinkimus laimėjusiam Sąjūdžiui, kurio iniciatyva 1990 m. kovo 11 d. buvo priimtas Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Aktas. Rinkimus į LSSR AT laimėjus A. Brazausko vadovaujamai partijai, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo procesas neaiškiam laikui (priklausomai nuo aplinkybių) būtų užsitęsęs. Sąjūdžio deputatų inicijuotas staigus Nepriklausomybės Akto priėmimas pažadino lietuvių tautos jausmus, išpildė jų ilgai puoselėtas viltis.

2. Savarankiška LKP, pralaimėjusi LSSR AT rinkimus, netekusi daug savo narių ir patirdama nuolatinę oponentų kritiką, vis dėlto sugebėjo atsitiesti. 1992 m. LDDP triuškinama pergale, sulaukusi daug

¹⁰² Tamošaitis, M. Prieštaravimai Sąjūdyje atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. *Istorija*. 2015, Nr. 3, p. 52–67.

prieštaringų vertinimų, Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose parodė, kad A. Brazauskui ir jo pertvarkytai partijai pavyko mobilizuoti jėgas, išnaudoti savo stipriąsias puses, ypač savo lyderio A. Brazausko populiarumą, ir daugiau kaip po dvejų metų pertraukos grįžti į valdžią. Ši LDDP pergalė, nors ir nebuvo prognozuota, tačiau, sugebėjus pasinaudoti šurkščiomis valdančiosios daugumos LR AT valdymo ir rinkimų kampanijos metu padarytomis klaidomis, buvo dėsninga. Antra vertus, 1992 m. Seimo rinkimų rezultatai tiesiogiai lėmė, kad šalies politiniame gyvenime jau kitų metų pavasarį buvo įsteigta nauja politinė partija – Tėvynės sąjunga-Lietuvos konservatoriai.

PARTICIPATION OF THE INDEPENDENT COMMUNIST PARTY OF LITHUANIA (CPL)-DEMOCRATIC LABOUR PARTY OF LITHUANIA (DLP) IN THE ELECTIONS TO THE SUPREME SOVIET OF THE LITHUANIAN SSR (1990) AND THE ELECTIONS TO THE SEIMAS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA (1992).

MINDAUGAS TAMOŠAITIS

Summary

Keywords: Elections; Supreme Soviet of the Lithuanian SSR (SSL SSR); Supreme Council of the Republic of Lithuania (SC RL); Constitution; Seimas; *Sąjūdis*; Independent Communist Party of Lithuania; Democratic Labour Party of Lithuania (DLP); Algirdas Brazauskas; Vytautas Landsbergis; Homeland Union-Lithuanian Conservatives (HU-LC).

Democratic elections to the Supreme Soviet of the Lithuanian SSR in 1990, and elections to the Seimas in 1992, had a significant importance at the time when Lithuanians started liberation process from the USSR, began to build the foundation of statehood, and implemented democratic system. Lithuania's independence was re-

stored when *Sąjūdis*' candidates won the first democratic elections. Since that time Lithuanian government resisted the political and economic pressure from USSR officials, succeeded to gain international recognition and adopt various laws which have laid the foundations of Lithuanian statehood.

DLP won the majority in the elections

to the Seimas in 1992. Since then democratic Constitution in a way of referendum was adopted and political activities which were started at the beginning of independence were continued. In the field of foreign policy, Lithuania's orientation towards the economic and political integration of the Western world remained a priority.

In historiography traditionally much attention is paid to the victory of *Sąjūdis* in the elections to the Supreme Soviet of the Lithuanian SSR in 1990. As well the reasons for the success of this political force are explained and the general characteristics of the election campaign are discussed only in general terms including the defeat of independent LCP.

However, the situation of the LCP before the elections, the LCP leader A. Brazauskas' attitude towards the restoration of Lithuania's independence and reasons for party's failure in the elections of 1990 is not sufficiently researched. Similar situation exists with regard to the participation of the DLP in the elections of 1992. In historiography, the reasons for the victory of the party are only superficially discussed. Situation of the DLP in its attempts to recover from failure in 1990 has not been investigated. Party leadership's efforts to prepare for the new parliamentary elections lacks scientific investigation.

The author of this article states that LCP lost elections in 1990 to *Sąjūdis* because of latter's major popularity in Lithuanian society and critical attitude of the population towards the role of the LCP during the occupation, and finally because Communist leader A. Brazauskas has tak-

en a hesitant position on the restoration of Lithuania's independence.

Although the issue of restoration of Lithuanian independence was included as a key issue in the LCP documents, however, the party, and especially its leader A. Brazauskas, avoided specifying it. The LCP's declared tactics „step by step“ was unacceptable to *Sąjūdis* and latter initiated the adoption of the Act of Restoration of Independence of Lithuania in March 11, 1990. The process of restoring Lithuania's independence would not be clear in case of LCP victory in the elections of 1990. The sudden adoption of the Act of Independence initiated by *Sąjūdis* deputies awakened the feelings of the Lithuanian nation and fulfilled their long-cherished hope.

On the other hand, the independent LCP, which lost the SSL SSR elections, lost many of its members and suffered constant criticism from opponents, was nevertheless able to come back. DLP's struggling victory led by many controversial judgments in the elections to the Seimas of the Republic of Lithuania in 1992, showed that A. Brazauskas and his reorganized party managed to mobilize their forces. LDP succeeded in exploiting its strengths, especially the popularity of his leader A. Brazauskas, and they successfully returned to political power after more than two years. DLP victory, though not predicted, was natural because of ability to exploit the mistakes of governing majority during the election campaign. On the other hand, election results directly led to the establishment of a new political party – Homeland Union-Lithuanian Conservatives in 1993.

Įteikta 2019 m. balandžio 18 d.